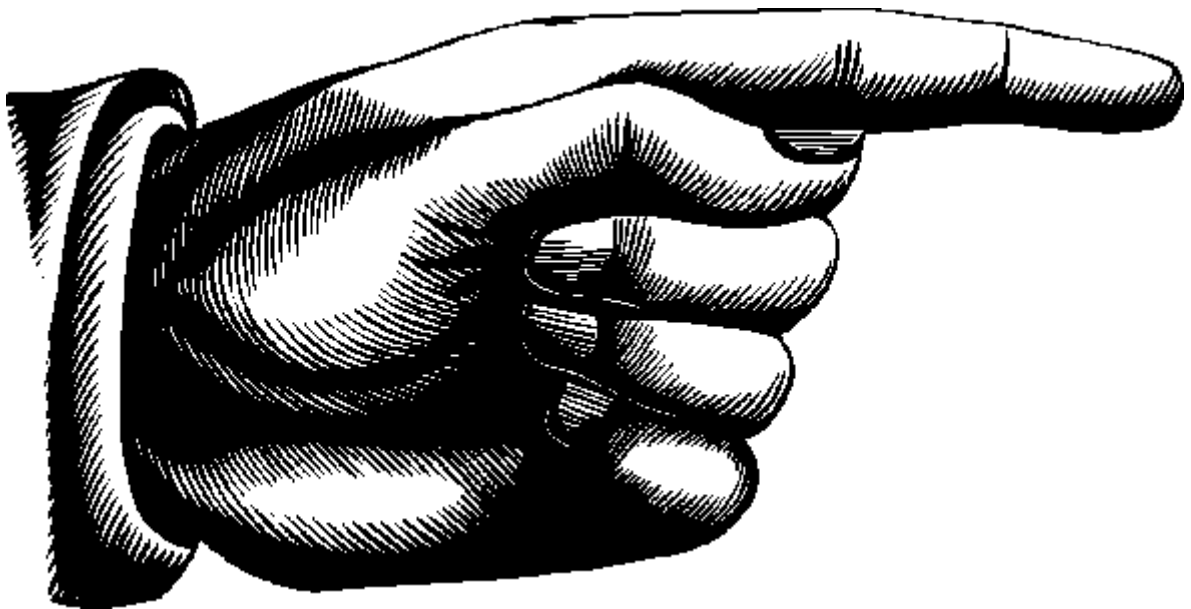

Studiehefte

MODERNISMEN

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Videoteket

Fire ting å kunne på eksamen:

- 1) Kunne oppgi 7-8 kjennetegn på hva modernisme er
- 2) Kunne gi en kort historisk oversikt over modernismens historie
- 3) Kunne si litt om 2-3 europeiske modernister (i tilfelle du blir spurt om det)
- 4) VIKTIGST: Kunne 2-4 modernistiske tekster *godt*. Du velger selv hvilke tekster du vil snakke om. Tips: Modernistiske tekster er kompliserte, så øv på å snakke om dem før du skal opp til eksamen.

Kortversjon:

- 1) **Kjennetegn på modernisme**
  - a. Handler om *erfaringen av det å være menneske* i en verden som føles ny og moderne
  - b. Knyttet til storbyen
  - c. Fremmedgjorthet preger mange av tekstene
  - d. Modernismen vil bryte med tradisjonen ved å
    - i. Eksperimentere med *form* – for eksempel dikt uten fast rim og rytme
    - ii. Skrive om nye temaer som ikke var vanlig i poesien tidligere
  - e. Man blander høypoetiske og lave, hverdagslige elementer
  - f. Man ser verden som mye mer kaotisk og uforståelig enn tidligere kunstnere
  - g. Modernismen er ofte *elitistisk*, beregnet på en kulturell elite som forstår seg på denne spesielle måten å lage kunst på.
- 2) **Historisk inndeling:**
  - a. Tidlig modernisme (1890-tallet i Norge)
  - b. Europeisk høymodernisme (1910-30)
  - c. Premodernisme i Norge (1930-tallet)
  - d. Gullalderen i norsk modernisme (1945-65)
  - e. Nyenkelheten (1965-75)
  - f. Modernisme etter 1980/ Postmodernisme
- 3) **Europeiske modernister:** Pablo Picasso maler bilder med mange vinkler i ett og samme bilde. James Joyce lager Ulysses, en av de mest eksperimentelle Romanene i verden. T.S. Eliot skriver "The Waste Land". Et langt dikt, med mange lyriske jeg, på mange ulike språk.
- 4) **Tekster du kan bruke:**
  - Knut Hamsun "Det ubevisste sjeleliv", *Sult*
  - Obstfelder: "jeg ser"
  - Kafka: "Gi det opp"
  - Rolf Jacobsen: "Byens metafysikk"
  - Hofmo "Fra en annen virkelighet"
  - Brekke "Som i en kinosal"
  - Vold "Trikkeskinnediktet"
  - Øvreås: "Råd for diktningen"

Hva er modernismen?

(Noen punkter man kan bruke til å forklare hva modernismen går ut på)

1) **Modernismen bryter med tradisjonen, og eksperimenterer med form.** Modernistene mente at siden verden brått hadde forandret seg så mye, kunne man ikke lenger bygge videre på tradisjonen – man måtte bryte med den, og eksperimentere seg frem til noe nytt. Noen eksempler fra våre tekster:

- **Sigbjørn Obstfelders dikt "Jeg ser" (1893)** er skrevet uten rim eller fast takt i versene. Dette er det som kalles "frie vers". Dette var radikalt nytt og eksperimentelt da det kom, for dikterne hadde skrevet poesi med fast form i tusenvis av år.
- **Rolf Jacobsens dikt "Byens metafysikk" (1933)** bryter med forventningene folk har til hvilke motiver som passer seg i poesien. Mens tradisjonell poesi gjerne handler om kjærligheten, livet, havet eller naturen, skriver Jacobsen om "upoetiske" ting som kloakkrør, telefonkabler og gassledninger.
- **James Joyces roman *Ulysses* (1922)** bryter med enhver forventning om hva en roman skal være, ved å handle om én dag i en alminnelig manns liv. Romanen avslutter med en setning som er mange titalls sider lang, og som grammatisk er helt usammenhengende.
- **I billedkunsten** har vi for eksempel abstrakte malerier og skulpturer (som bare er former, fraver og linjer, og som ikke ligner på noe), og man har kunstverk som bare består av vanlige ting som er stilt ut på et galleri. Dette bryter helt med tradisjonelle forestillinger om hva et kunstverk er.

2) **Ideen at form og innhold må tilpasses hverandre.** Dette er en av de viktigste tankene i modernismen. Et kunstverks form må stå i forhold til innholdet (hva det handler om). Hvis man for eksempel vil beskrive at verden oppleves som et kaotisk og forvirrende sted, må *selve beskrivelsen* være kaotisk og forvirrende. Noen eksempler på dette:

- **Knut Hamsuns roman *Sult* (1890)** handler om hvordan en mann tenker og føler, og hvordan han opplever verden. Derfor skriver Hamsun romanen i jeg-form, som den første i norsk litteratur. Det er den formen som passer best til et slikt innhold.
- **James Joyces' roman *Ulysses* (1922)** forsøker også å skildre hvordan vi tenker. Fordi bevisstheten hele tiden strømmer gjennom oss, og fordi vi ikke tenker i ordnede, grammatiske setninger, utvilker Joyce en egen skrivemåte, kalt "Stream of consciousness" (bevissthetsstrøm), som prøver å fange dette. I romanen får vi side etter side uten punktum eller komma, som handler om hvordan bevisstheten strømmer gjennom en person. Det er den formen som passer best til et slikt innhold.
- **Pablo Picassos maleri *Guernica* (1937)** prøver å fremstille hvor kaotisk og marerittaktig en krig oppleves fra innsiden, for en står midt i den. Derfor er også maleriet malt på en kaotisk og forvirrende måte.

3) **Modernismen satte enkeltmennesker i sentrum. Mange tekster forsøkte å si noe om hvordan det var å leve i det moderne samfunnet.** Noen eksempler på dette er:

- **Knut Hamsuns roman *Sult* (1890)**

- Sigbjørn Obstfelders dikt "Jeg ser" (1893)
- Paal Brekkes dikt "Som i en kinosal" (1965)

Alle disse tre tekstene handler om individer som strever med å finne mening i en moderne verden.

4) Modernismen henger vanligvis sammen med storbylivet.

- I Knut Hamsuns roman *Sult* (1890) handler det om hvordan livet i en by virker inn på et menneske.
- I Rolf Jacobsens "Byens Metafysikk" (1933) er byen det viktigste motivet:

Ingen kan høre telefonkablens knitrende liv.

Ingen kan høre gassledningens syke hoste i avgrunnen.

Ingen kan høre kloakkene tordne med slam og stank hundrede mil i mørke.

5) Fremmedfølelsen er modernismens viktigste tema. Fremmedfølelse er en følelse av ikke å være hjemme i verden. Det er en opplevelse av at verden er fremmedartet og uforståelig, og av at man ikke forstår sin plass i verden. En viktig side ved dette, er opplevelsen av at det ikke er noe samhold eller fellesskap mellom menneskene, og at moderne mennesker bare er ensomme individer uten tilhørighet til hverandre. Flere av våre tekster kan sies å tematisere denne følelsen av hjemløshet i verden:

- Knut Hamsuns roman *Sult* (1890) handler om en person som ikke finner sin plass i en by, og som ikke bare er sulten på mat, men på samhold, varme og kærlighet.
- Sigbjørn Obstfelders dikt "Jeg ser" (1893) ender med at det lyriske jeget konkluderer med at han har kommet på en feil klode, og at "her er så underlig".
- Franz Kafkas novelle "Gi det opp" (1920) beskriver en person som har gått seg vill i en moderne by, og som ikke får noe hjelp av sine medmennesker.
- Rolf Jacobsens dikt "Signaler" (1933) hevder at det mest typiske med det urbane bylivet er følelsen av ensomhet og håpløshet.
- Paal Brekkes dikt "Som i en kinosal" (1965) sammenligner det moderne liv med en uforståelig og forvirrende kinofilm som man kommer midt inn i.
- Kjell Askildsens novelle "Mennesker på kafé" (1989) handler om hvordan verden oppleves for en gammelt mann, når verden har kjørt fra ham, og han ikke lenger synes menneskene er til å kjenne igjen.

6) Tilværelsen blir ofte opplevd som kaotisk og uforståelig. Dette prøver modernismen å speile ved hjelp av sitt innhold og sin form. Mange forfattere bryter derfor med tradisjonelle skrivemåter, og eksperimenterer med rettskrivning, tegnsetting, ordvalg, og komposisjon.

- I **James Joyces' roman *Ulysses* (1922)** får vi for eksempel en 40 sider med tankene til en av bokens karakterer – omtrent uten et eneste punktum.
- **T.S. Eliots dikt *The Waste Land* (1922)** er svært forvirrende skevet, med flere stemmer som avbryter hverandre på forskjellige språk.

7) **Mange modernister var opptatt av forholdet mellom språket og virkeligheten.** Mye av den modernistiske litteraturen er komplisert, og vanskelig å forstå. Det er ikke skrevet for å bli lest av de store massene, men av de få som er interessert og som forstår.

- **Gunvor Hofmos dikt "Fra en annen virkelighet"** er et godt eksempel både på at modernistiske dikt kan være vanskelige å forstå, og på at modernismen er opptatt av språk og virkelighet:

Å om jeg var en sten
 som kunne rumme denne tomhetens tyngde,
 om jeg var en stjerne
 som kunne drikke denne tomhetens smerte,
 men jeg er et menneske kastet ut i grenselandet,
 og stillheten hører jeg bruse,
 stillheten hører jeg rope
 fra dypere verdner enn denne.

Hofmos tekst kommer fra en annen slags virkelighet, annerledes enn den vi vanligvis opplever, og språket må gjøres merkelig for å vise oss denne andre virkeligheten (denne andre måten å føle på).

- 8) **Begrepet modernisme rommer egentlig mange forskjellige strømninger, innenfor billedkunst, arkitektur, musikk, og litteratur.** Det eksperimenteres med alle kunstformer, ikke bare med litteraturen.
- 9) **Modernistene følte ofte at de tingene som før hadde gitt tilværelsen mening – Gud og religion, politiske ideologier – ikke lenger kjentes gyldige.**

Historisk oversikt

1. Tidligmodernismen (i norsk litteratur kalt "nyromantikken")

På slutten av 1800-tallet oppstår det noe nytt i litteraturen. Poeter i Europa begynner å skrive dikt som skiller seg ut fra alt annet som hadde blitt skrevet tidligere. De eksperimenterte med formen (rim og rytme), de skriver om det moderne liv i storbyene, og bruker en masse merkelige poetiske bilder. Disse forfatterne kalles "tidligmodernister", og er forløpere til den egentlige modernismen. I Norge får vi noen slike tidligmodernister på 1890-tallet. Norsk tidligmodernisme på 1890-tallet kalles "nyromantikken". De viktigste nyromantikerne er **Knut Hamsun (romanen *Sult*)** og **Sigbjørn Obstfelder (diktet "Jeg ser")**. Tidligmodernismen i Norge dør imidlertid ut ca. 1900.

2. Høymodernismen i Europa

Ca. 1910 – 1930 kommer modernismen som en epoke i europeisk litteratur og kultur, den såkalte høymodernismen. Kjennetegn er fremskrittsspesismisme, en følelse av fremmedgjorthet og masse eksperimentering innenfor kunsten. Her får vi store navn i litteraturen som blant annet **James Joyce (romanen *Ulysses*)**, **T.S. Eliot (diktet "The Waste Land")** og **Franz Kafka (novellen "Gi det opp")**. I tillegg har vi høymodernistiske kunstnere som **Pablo Picasso**. Til Norge kommer ikke modernismen på en god stund. Vi får en forsinket modernisme i Norge. Det kan være flere grunner til dette:

- a. Norge deltok ikke i I. Verdenskrig, og det var særlig krigen som utløste modernismen i Europa.
- b. Moderniseringen hadde ikke kommet like langt i Norge som andre steder i Europa. Modernismen er gjerne tilknyttet det moderne, urbane liv i storbyene, og folk flest levde ikke i spesielt urbant eller moderne i Norge på begynnelsen av 1900-tallet.
- c. Etter unionsoppløsningen med Sverige i 1905 drev man i Norge på med nasjonsbygging. Derfor skriver norske forfattere på denne tiden heller realistiske, historiske romaner om Norge i middelalderen, og slikt.
- d. Den realistiske tradisjonen sto så sterkt i Norge. Det å være en stor forfatter i Norge, var å være en realist. De norske realistene fra 1800-tallet (Ibsen, Bjørnson, Kielland & co) hadde gjort så stor suksess internasjonalt, og arven etter dem var så ruvende, at da en ny generasjon forfattere kom til etter 1905, fortsatte disse å skrive realistisk.

Derfor har vi lite modernisme å snakke om her til lands før på 1930-tallet.

3. Modernismen etter 1930

- a. **Begynnelsen på 1930-tallet.** På 30-tallet får vi en begynnende modernisme i norsk litteratur, spesielt med **Rolf Jacobsens dikt ("Byens metafysikk" og "Signaler" fra diktsamlingen *Jord og Jern*)**. Selv om den modernistiske litteraturen dermed er ordentlig introdusert i norsk litteratur, er det fremdeles den tradisjonelle litteraturen som dominerer i Norge også etter 1930.

- b. **Etterkrigsmodernismen.** Etter 2. verdenskrig, med atombomber og konsentrasjonsleirer og det hele, får vi en ny diktergenerasjon. Disse føler at verden er helt annerledes, og at vi derfor trenger en ny og annerledes diktning. Fra slutten av 40-tallet og utover på 50-tallet kommer mye ny og eksperimenterende litteratur som gjør at 50-tallet har blitt kalt **Gullalderen i modernistisk lyrikk**. To gode eksempler på denne "gullaldermodernismen" er **Gunvor Hofmos dikt "Fra en annen virkelighet"**, og **Paal Brekkes dikt "Som i en kinosal"**.

Ikke alle likte den modernistiske poesien. Tradisjonelle diktere som Arnulf Øverland og André Bjerke mente at den eksperimenterende, modernistiske poesien bare var "snikksnakk", meningsløse ord og "tungetale". Dette gjorde at vi på **50-tallet** fikk "**Tungetaledebatten**". Dette var en debatt mellom de som ville ha tradisjonell litteratur, og de som ville ha modernistiske og eksperimenterende dikt. Enkelt sagt vant modernistene denne debatten: Fra slutten av 60-tallet og frem til i dag, har poeter stort sett skrevet dikt i en modernistisk stil. Den tradisjonelle poesien med enderim lever fremdeles, men den har flyttet seg over i sanglyrikken.

- c. **Nyenkelheten på 1960- og 70-tallet.** På 60-tallet kommer det noen tekster som fokuserer på det enkle. De nye modernistene utover på 60-tallet tar et oppgjør med den vanskelige skrivemåten til tidligere modernister som Rolf Jacobsen, Paal Brekke og Gunvor Hoffmo. De nye modernistiske dikterne vil fokusere på det enkle og hverdagslige, uten å bruke masse kompliserte bilder. Dette kalles "nyenkelheten", og det var noe man også fant i svensk, tysk og engelsk poesi på samme tid. Olav H. Hauge (1908-1994) er tidlig ute, og dikter om enkle gjenstander. Andre nyenkle forfattere er **Dag Solstad (novellen "Novelle")** og **Jan Erik Vold (diktet "trikkeskinnediktet")**. Den svenske poeten **Göran Palms dikt "Havet"** er et annet eksempel. Selv om nyenkelheten er enkel, er den fortsatt eksperimenterende i formen.
- d. **1980 – i dag.** Modernistisk litteratur kan være så mangt. Så å si alle norske poeter skriver i våre dager på frie vers, uten at det lenger oppleves som spesielt eksperimentelt eller sjokkerende. Den modernistiske skrivemåten har så å si blitt tradisjonell. På samme måten er det med romaner og noveller: Mye av det som skrives i dag ville vært regnet som sprøtt og nyskapende om det hadde blitt skrevet på 1890-tallet da Hamsun skrev *Sult*, mens man i dag ikke lenger reagerer på det. Et eksempel på en kjent forfatter fra de siste førti årene som kan passe inn i historien om modernismen, er novelleforfatteren **Kjell Askildsen (se novellen "Mennesker på café")**.
- e. **Postmodernismen.** Det er mange som mener at vestens kultur nå er inne i en fase man kaller *postmodernismen* (etter-modernismen). En del litteratur og annen kunst fra de siste tiår blir også gjerne kalt postmoderne. Postmodernismen er ikke noe som har preget norsk litteratur noe særlig, men det kan være greit å vite om noen kjennetegn på postmodernismen likevel.
- I motsetning til den "gamle" modernismen mener ikke postmodernistene at man trenger å bryte med tradisjonen. Postmodernistene vil snarere *bruke* tradisjonen, men på en leken og uærbødig måte. Postmodernistene er gjerne **eklektiske** – de blander ting herfra og derfra, og setter det sammen til sitt eget.
  - Postmoderne litteratur er gjerne *metafiksjon*. Metafiksjon er litteratur som handler om det å skrive litteratur. Forfatterne produserer altså tekst som handler om det å produsere tekst.
  - Noen mener at vi nå er inne i en *postmoderne tilstand*. I den postmoderne tilstand finnes det ikke lenger noen store Sannheter som gir mening, og man tar ingenting helt på alvor. Man har et ironisk avstandsforhold til verden. I stedet for politisk engasjement, reagerer mange i postmodernismen med ironi og likegyldighet
  - Det finnes også et visst postmoderne *menneskesyn*. Det postmoderne syn på mennesket er at vi ikke har noen egentlig kjerne. Det er ingen essens som egentlig er *deg*. Du er bare et sett med roller og masker som du spiller ut i forskjellige situasjoner. Du er ikke noe mer enn disse rollene og

maskene. Overflaten, det ytre, blir viktigere og viktigere (tenk på hvordan alle folk i dag tatoverer seg, og er opptatt av kropp), for man tror ikke at det er noe sant hvis vi fjerner masken. Hvis livet er en maske, så blir selve masken viktigere enn det som er bak den.

Postmodernismen er som sagt ikke noe som har preget norsk litteratur i særlig grad, og man må lete grundig om man skal finne tekst man med rette kan kalle postmodernistisk her til lands. Et eksempel kan være **Håkon Øvreås' dikt "Råd for diktningen"**. Husk at ikke all modernistisk diktning i Norge etter 1980 kan sees på som postmodernistisk.

Tekster man kan bruke på eksamen

Tidligmodernismen

- Knut Hamsuns artikkel "Fra det ubevisste sjeleliv"
- Knut Hamsuns roman *Sult*
- Sigbjørn Obstfelders dikt "Jeg ser"

Høymodernismen i Europa (Nevn denne raskt – ikke bruk masse tid på den)

- James Joyces' roman *Ulysses*
- T.S. Eliots dikt *The Waste land*
- Franz Kafkas novelle "Gi det opp!"
- Pablo Picassos maleri *Guernica*

Modernismen etter 1930

- Rolf Jacobsens dikt "Byens metafysikk"
- Rolf Jacobsens dikt "Signaler"
- Gunnvor Hoffmos dikt "Fra en annen virkelighet"
- Paal Brekkes dikt "Som i en kinosal"
- Jan Erik Volds dikt "Trikkeskinnediktet"
- Göran Palms dikt "Havet"
- Dag Solstads novelle "Novelle"
- Kjell Askildsens novelle "Mennesker på kafé"
- Håkon Øvreås' dikt "Råd for diktningen"

Om Knut Hamsuns artikkel "Fra det ubevisste sjeleliv" (1890)

I 1890 publiserte Knut Hamsun en artikkel om litteratur, kalt "Fra det ubevisste sjeleliv". Dette er det man kaller et *litterært program* – en erklæring om hvordan litteraturen burde være, hva man som forfatter burde skrive om, og hvorfor. Romanen *Sult*, som kom samme år som artikkelen, følger dette programmet. Artikkelen er full av metaforer og virkemidler, og kan trenge forklaring. Under følger noen viktige utdrag fra teksten, og en forklaring på hva Hamsuns poenger er.

"Hva om nå litteraturen i det hele tatt begynte å beskjeftige seg litt mer med sjelelige tilstander enn med forlovelser og ball og landturer og ulykkeshendelser som sådan? "

Dette er et spark til realistene, som hele tiden skriver om dramatiske ytre hendelser. Hamsun vil heller skrive om "sjelelige tilstander", altså psykologisk litteratur.

*

"Man måtte da ganske visst gi avkall på å skrive 'typer' - som alle sammen er skrevne før – 'karakterer' - som man treffer hver dag på fisketorget. "

Hamsun er lei av hvordan den realistiske litteraturen hele tiden beskriver *typer*. Disse typene er ikke ekte mennesker, de er bare representanter for sin samfunnsgruppe. Eksempler på slike typer er den borgerlige hustruen, den hyklerske presten, den umoralske bedriftseieren, den dobbeltmoralske småborgeren, etc.

*

"[...] det ble til gjengjeld flere *individuelle tilfeller* i bøkene, og disse kanskje mer svarende til det sinnsliv som moderne mennesker i nåtiden lever."

Hvis man dropper å beskrive typer, vil man heller få oppleve å lese om *unike enkeltindivider*. Dette vil passe bedre med hvordan moderne mennesker er. Realistene er altså gammeldagse og utdaterte, mens Hamsun representerer det nye og moderne.

*

"Jeg kjenner et menneske, en absolutt sunn tredveårig landsmann, som for tre år siden skjøt sin nabos hest, fordi den så på ham fra siden. Merk: fra siden. Mannen vet ingen annen grunn til sin gjerning enn den, at hestens skjæve blikk boret ham sinnssykt gjennom nervene."

Det er slike mennesker som interesserer Hamsun; irrasjonelle, nervøse og overspente folk som lar seg vippe av pinnen av små bagateller. Grunnen til at han finner disse så interessante, er antagelig at det med slike folk blir ekstra tydelig hvordan han mener vi alle er: At vi styres av undebevisste impulser, og egentlig ikke har rasjonelle grunner for å gjøre som vi gjør. Hovedpersonen i *Sult* er nettopp en slik irrasjonell, nervøs og overspent person.

*

"[...] det delikate fantasiliv holdt under lupen, disse tankens og følelsens vandringer i det blå, skrittløse, sporløse reiser med hjernen og hjertet, selsomme nervevirksomheter, blodet hvisken, benpipenes bønn, hele det ubevisste sjel liv."

Det som interesserer Hamsun med vår psykologi, er det ubevisste: Vage anelser, stemninger, følelser – ting i sinnene våre som vi ikke forstår, men som likevel styrer hvordan vi oppfører oss. Det er dette han mener moderne litteratur bør handle om.

Om begynnelsen av Knut Hamsuns roman *Sult* (1890)

Knut Hamsuns *Sult* (1890) er en nyromantisk roman, og et av de viktigste verkene i norsk tidligmodernisme. Romanen følger retningslinjene Hamsun staker ut i "Fra det ubevisste sjeleliv".

Vårt tekstutdrag er fra begynnelsen av romanen. Den åpner med at hovedpersonen våkner i det trekkfulle, fattigslike loftrommet han leier. Man får en skildring av hvor elendig det står til med hans økonomi: Han har ingen penger, ingen mat, og er på etterskudd med husleien. Han lister seg ned og ut på gaten, og der kommer han i en oppløftet og glad stemning, på grunn av gatelivet. Denne stemningen ødelegges imidlertid lett: En stygg, gammel kjerring som ser på ham, er nok til å gjøre ham kvalm. Foran ham på gaten går en halt mann, som begynner å irritere ham. Han tror snart at han blir forfulgt av mannen som går foran ham, springer frem og stanser ham. Den halte mannen tigger penger av ham, og hovedpersonen går for å pantsette vesten sin, så han kan gi mannen en krone. Det ender med at han blir nødt til å krangle med mannen for å få ham til å ta imot mynten.

Disse tingene er verdt å nevne om teksten:

- Romanen har en førstepersons forteller (jeg-forteller), noe som var nytt og eksperimentelt i norsk litteratur på denne tiden.
- Romanen fremstiller et fremmedgjort individ i et bymiljø, og dette er et typisk modernistisk motiv.
- Hovedpersonen i *Sult* er ingen flat type. Han er ikke noen representant for sultende mennesker i Kristiania generelt. Han er et sært og unikt individ, og er ikke representativ for andre enn seg selv.
- I motsetning til realismen som var populær på denne tiden, er ikke *Sult* en samfunnskritisk tendensroman. *Sult* er ikke politisk, men *psykologisk*. Den handler ikke om samfunnsproblemer, men om hvordan vi tenker. Man kan si at romanen egentlig ikke utspiller seg ikke i Kristiania, men inni hovedpersonens hode.
- Denne psykologiske romanen handler mest om hovedpersonens *stemninger*. Vi får lese hvordan gatelivet i byen gjør ham oppløftet og glad, hvordan synet av en heslig, gammel dame gjør ham kvalm, hvordan den haltende mannen som går foran ham irriterer ham, etc.
- Hovedpersonen er *irrasjonell*. Han følger sine impulser, og har ikke fornuftige grunner til å gjøre som han gjør. Når han pantsetter vesten sin og gir bort pengene til et fremmed menneske som han ikke engang liker, er ikke det fordi han egentlig er snill, men fordi han mener at han burde være et slikt menneske som kan gi bort penger uten problemer. For en mann som står i fare for å sulte i hjel, er det fullstendig irrasjonelt å ta slike hensyn. At han er irrasjonell blir også tydelig når tror at han blir forfulgt av en mann som går *foran ham* på gaten.

- Det er ikke de store, samfunnsmessige forhold som påvirker hovedpersonen, men *bagateller*. Det er de små ting som påvirker ham – for eksempel ukjente mennesker på gaten som gir ham vennlige eller stygge blikk.

Analyse av Sigbjørn Obstfelders dikt "Jeg ser"

Fra samlingen *Digte* (1893)

Motiv: Det lyriske jeget betrakter en rekke ting i sine omgivelser: himmelen, bygninger, været og mennesker. I slutten ser det ut til å føle seg fremmedgjort, idet det konkluderer med at han eller hun er kommet på feil klode.

Tema: Fremmedgjorthet? Ensomhet? Angst?

Oppbygning: Diktet er skrevet på frie vers (ikke noe fast rim- eller rytmemønster). Man pleier vanligvis å dele inn diktet i *deler* istedenfor strofer, siden den vanlige måten å dele inn i strofer på ikke passer helt inn her. Noen deler har 3 verselinjer, noen har 2 og noen har bare 1. Oppbygningen er slik: 3-2-1,-3-2-1,3-1-3.

For dere som går for toppkarakter: Legg merke til at det liksom "telles ned" (3-2-1) i diktet, før det kommer et brudd på slutten, noe uventet (3-1-3). Nedtellingen kan være med på å skape en litt truende eller illevarslende stemning. Delene med tre linjer handler alle om at jeget ser på ting. Den første gangen ser han eller hun på himmelen, deretter på bygninger, så på menneskene rundt seg. Det "zoomes" liksom inn, samtidig som det telles ned. Det naturlige ville vært at jeget helt til slutt ser seg selv, men her kommer et brudd. I stedet for å se seg selv, ender jeget opp med å si "Jeg ser, jeg ser/ Jeg er visst kommet på feil klode". Delene med to vers består av konklusjoner: "Dette er altså verden", og så videre. Også her skjer det en "innzooming" fra "klodenes hjem" første gang, til menneskenes hjem" litt senere. Delene med bare ett vers handler alle om været. Det er vanlig å lese været som en metafor for hva det lyriske jeget føler inni seg. Den samme utviklingen ser vi her: Først en regndråpe. Dette kan sees som en advarsel om at noe snart skal skje (uvær er på vei). Etter regndråpen samler skyene seg, og solen forsvinner. Uværet kommer enda nærmere. (Legg merke til hvordan dette passer med den nevnte nedtellingen (3-2-1). Til slutt blir skyene tunge. Nå har uværet nesten nådd det lyriske jeget. Det er like før noe skjer. Oppbygningen, med sin nedtelling og "innzooming" ser ut til å være viktig for å skape en spesiell, trykket stemning av fremmedgjorthet og angst i diktet.

Ordvalg: Stemningen skapes også for en stor del av ordene som er brukt. Fargene grått og blått dominerer. Dette regnes vanligvis som triste, melankolske farger. Opplevelsen av diktet hadde nok vært annerledes dersom for eksempel fargen grønn dominerte. Ordene "Jeg ser" er også viktige for å skape følelsen av fremmedgjorthet. Når man bare ser på noe, er man ikke selv en del av det. Man er utenfor. Det samme gjelder ordene "Dette er altså .." Disse viser at jeget er overrasket over det han eller hun ser - alt virker nytt og ukjent.

Virkemidler: 1) Det er brukt mange **anaforer** i diktet. "Jeg ser .../ Jeg ser ..." og "Dette er altså .../ Dette er altså ...". Anaforer gjør vanligvis rytmen mer hakkete og ødelegger for flyten og harmonien. Kanskje bruker dikteren alle disse anaforene for å vise mangelen på harmoni og sammenheng i den verdenen han beskriver? 2) **Metaforer/symboler:** **Været** kan som nevnt sees på som en metafor for hva som foregår i jegets indre. Det skapes en truende følelse av at noe snart bryter løs. Mange kaller dette diktet *ekspresjonistisk*. Det vil si at det prøver å male et bilde av kunstnerens *indre liv*, ikke av den faktiske verden vi lever i. **Det fjerne kirketårn:** At kirketårnet er fjernt kan tolkes som at religionen har forsvunnet ut av jegets liv. Tryggheten i en verden hvor Gud passer på er byttet ut med en uforståelig og utrygg verden. Mange mennesker i starten av modernismen hadde mistet sin tro på Gud.

Modernistiske trekk i diktet: 1) Det handler om **erfaringen av det å være menneske** i en ny verden - spesifikt om **det å være fremmedgjort**. (Når man sier "Jeg er visst kommet på feil klode/ Her er så underlig", så er man fremmedgjort). 2) **Storbyen** spiller en sentral rolle ("De høye huse" og "de tusende vinduer" viser at dette er en storby. 3) **Høyverdige og hverdagslige elementer blandes**. Uttrykk som "blodig sol" er typisk poetiske, mens "de lutende heste" (hester som bøyer hodet) på Obstfelders tid var noe helt hverdagslig, nemlig drosjer på gatehjørnene. 4) **Det eksperimenteres med form**. Diktet er skrevet på frie vers, uten fast rim og rytme. 5) **Verden oppleves som kaotisk og uforståelig**. Modernistene ser verden som mer komplisert og uforståelig enn sine forgjengere. Dette diktet er en tidlig variant som viser noe av dette.

Tre tekster fra høymodernismen i Europa

På muntlig eksamen bør du kjenne litt til et par viktige europeiske høymodernister, i tilfelle du blir spurt spesielt om det. Den beste strategien er å legge hovedvekten på den norske modernismen, men å ha noen europeiske modernister oppi ermet, i tilfelle sensor ønsker å høre om det.

Franz Kafkas novelle "Gi det opp!" (1920)

Hovedmotiv: En mann er på vei til jernbanestasjonen i en fremmed by, og når han sammenligner sin egen klokke med et tårnur, oppdager han at han er for sent ute. Skrekken over dette gjør ham usikker på veien, og han spør en politimann om retningen. Politimannen svarer med et spørsmål: "Av meg vil du ha greie på veien? [...] Gi det opp, gi det opp!", og snur seg vekk.

Tema: Denne korte, merkelige novellen kan tolkes dit hen at den tematiserer *fremmedfølelse* – denne følelsen av å være hjemløs i en uforståelig verden, og ikke passe inn. Mange ting peker i den retningen: Hovedpersonen er i en fremmed by som han ikke forstår. Hans egen klokke er i utakt med omgivelsenes klokke. Han føler skrekk, forvirring og usikkerhet. Han finner ikke den rette veien, og kan ikke finne den selv. Det er ingen hjelp å få, selv fra de du trodde var der for å hjelpe deg. Når politimannen ber ham gi det opp, kan det bety enten at han ikke *vil* hjelpe til, eller at han ikke *kan* hjelpe, fordi han er like hjelpeløs selv.

James Joyces roman *Ulysses* (1922)

Ulysses regnes som den viktigste høymodernistiske romanen. Den handler om én dag i en alminnelig manns liv, og du har lest den aller siste siden av romanen. Romanen avsluttes med en 70 sider lang beskrivelse av hvordan tankene strømmer gjennom en persons bevissthet, og er så å si skrevet som én lang setning, uten komma eller punktum. Denne skrivemåten, kalt *stream of consciousness*, er noe Joyce utvikler. Ideen er at form og innhold må tilpasses hverandre, og hvis man virkelig ønsker å beskrive hvordan det oppleves for et menneske å være bevisst, kan man ikke skrive i ordnede, grammatisk korrekte setninger, fordi det ikke er slik vi tenker. Når vi tenker er det mer som en uredigert *strøm* – tankene bare skyller gjennom oss, og den ene tanken overtar for den andre. Minner om fortiden blandes med planer for fremtiden, og med inntrykk fra ting rundt oss. Med *stream of consciousness*-teknikken prøver Joyce å beskrive hvordan dette oppleves.

T.S Eliots dikt *The Waste Land* (1922)

The waste land regnes som det viktigste høymodernistiske diktet, og du har lest den første siden av det. Dette lange diktet er fullt av sitater fra, og allusjoner til, klassiske tekster fra hele verdens litteraturhistorie. Teksten vi har lest begynner med et sitat på både gresk og latin, fortsetter med en smule italisnek, før det fortsetter på engelsk, avbrytes med et tysk sitat (fra en opera av Wagner), og fortsetter på engelsk igjen. Denne skrivemåten er hva man kaller *flerstemmighet*. Diktet har ikke ett lyrisk jeg som taler, men mange lyriske jeg, som veksler mellom å føre ordet. Et av poengene med

alle sitatene og allusjonene til gammel litteratur, er at Eliot ønsker å skrive et verk hvor det er som om hele verdenslitteraturen tenker høyt. Flerstemmigheten i *The waste land* gjør at det blir som om klassiske tekster fra hele verden er i samtale med hverandre.

Analyse av Rolf Jacobsens «Byens metafysikk»

Fra samlingen *Jord og jern* (1933)

Motiv: Vi får beskrevet hva som er under jorden (teknologien som arbeider). Oppe på overflaten danser et "du" på asfalten, og diktets "jeg" ser på sigarettøyk som stiger mot himmelen. Vi får altså det underjordiske, det på overflaten, og himmelen – i ett og samme dikt.

Tema:

1. Menneskets møte med sin nye tilværelse (sin nye situasjon) i en moderne verden?
2. Byens oppbygning, rett og slett?
3. Samspillet mellom oss og det teknologiske, som til sammen utgjør byen: Samspillet mellom oss (det organiske) og teknologien («døde ting»), og hvordan teknologien jobber for oss, slik at vi kan leve det moderne, behagelige bylivet.

Oppbygning

- Diktet består av 22 verselinjer, uten et fast mønster – uten fast rim eller rytme.
- Likevel er det et mønster: 16 linjer foregår UNDER jorden, mens 6 foregår OVER jorden
- Kontraster:

Under jorden (16 linjer)	Over jorden (6 linjer)
Stemningen er dystert	Stemningen er lett
Rytmen er stakkato (hakkete) og ujevn	Rytmen er flytende (lange setninger)
Mange negativt ladede ord (syk, hoste, slam, stank, og så videre)	Mange positivt ladede ord (engel, evig liv, danser, silke)
Det snakkes om TING (teknologi)	Det snakkes om DU og JEG (mennesker)

Virkemidler (og deres funksjon)

- Besjeling: (gassledningenes hule blodårer, Telefonkablens nervefibre) Disse er med på å gjøre de døde tingene mer levende. Når de døde tingene blir levende, ser vi dem bedre – blir mer oppmerksomme på at de omgir oss. Det blir også mindre forskjeller mellom de levende og døde tingene i diktet. Alle er en del av byens fellesskap.
- Anaforer: Anaforer er med på å gjøre rytmen «stakkato» og hakkete i de første 16 versene. Slik skapes en kontrast til den flytende, behagelige rytmen når vi er over bakken.

Modernistiske trekk

- Handler om erfaringen av det å være menneske (i et nytt og moderne samfunn)
- Tematiserer den moderne storbyen
- Ikke fast rim og rytme (eksperimenterer med form og bryter med tradisjonen)

- Blander det høye og det lave: (både ord som evig liv, og «kysk engel»), og ord som «slam», «stank», og «syk hoste»
- Mer komplisert verdensforståelse enn mange tidligere dikt. Diktet prøver å gjøre oss bevisste på våre egne livsbetingelser. Prøver å få oss til å se vår egen verden på en ny og mer komplisert måte – hvordan byer (og bymenneskers liv) faktisk er bygget opp)

Analyse av Rolf Jacobsens dikt «Signaler» (1933)

(Skrevet som besvarelse av kortsvaroppgave på skriftlig eksamen)

Kortsvaroppgave

Svaret bør ikke være på mer enn cirka 250 ord.

Vedlegg:

Diktet «Signaler» av Rolf Jacobsen

Påpek modernistiske trekk i diktet.

Kommentar:

Du skal skrive en sammenhengende tekst på ca. 250 ord. I svaret ditt skal du skrive om både form og innhold i diktet, men du kan legge ulik vekt på elementene. For å vise god kompetanse i faget bør du skrive på en presis og oversiktlig måte. Godt språk og hensiktsmessig struktur er viktig, også i kortsvaret.

Modernistiske trekk i Rolf Jacobsens poesi

Rolf Jacobsen er den poeten som har fått æren av å bringe modernismen til norsk litteratur på 1930-tallet. Diktsamlingen *Jord og jern* (1933) ble svært populær, og diktet "Signaler" derfra er et godt eksempel på et dikt med modernistiske trekk.

Diktet består av seks strofer, og er skrevet med frie vers. Denne frie formen er et typisk modernistisk trekk. Versene har ingen fast takt, og istedenfor enderim er strofene bundet sammen med anaforer: " Det er ikke.../ Det er ikke.../ Det er ikke... ".

Motivene i diktet er hentet fra den moderne, urbane verden. Her nevnes tog, asfalt og lysreklamer. Dette er også noe som kjennetegner mye modernistisk litteratur. I Jacobsens dikt besjeles de tekniske tingene: togene piler, og trikken har en "døvende sang". Vi kan også lese om lysreklamenes "flam-flam", et uttrykk som poeten sannsynligvis har funnet på for anledningen.

Diktet har en tydelig todeling. De fem første strofene bindes sammen av anaforen "Det er ikke", og handler om hva som *ikke* er byens signaler: Det er ikke lyden av melkevognene, trikken eller dampskipene, ikke lyden av klirrende glass i restauranten eller "saksofonen i femte etasje". Siste strofe begynner med et "Nei-", og gir svar på hva byens signaler er. Byens signaler er lyden av dine egne, ensomme fottrinn som stiger "som gjaldende hån bak dig". Dette kan tolkes som det sedvanlige modernistiske temaet *fremmedfølelse*. Det som i følge dette diktet kjennetegner det moderne, urbane liv, er fremfor alt ensomhet og mangel på håp.

Kilde:

Jacobsen, Rolf: "Signaler", fra *Jord og jern*, 1933

Analyse av Gunvor Hofmos dikt "Fra en annen virkelighet"

fra samlingen *En annen virkelighet* (1948)

- 1) **Motiv:** Det lyriske jeget klager over at man blir syk av kravet om virkelighet. Det kan se ut som om dette jeget føler seg fremmedgjort, og har sin helt egen, personlige virkelighet. Han eller hun klarer ikke å få kontakt med den ytre virkeligheten, den verden andre lever i. Han eller hun kan ta på gress, eller på et menneske, men opplever egentlig bare sin egen tomhet.
- 2) **Tema:** Fremmedgjorthet? Ensomhet? Angst? Sorg? Et filosofisk spørsmål om hva virkelighet egentlig er?
- 3) **Komposisjon (oppbygning):** Frie vers (ikke fast rim og rytme). Dette er med på å skape den dystre stemningen. Diktet kan kanskje deles i 4:
  - a. Vers 2-8: Jeget forklarer hvordan han eller hun har brent seg «gjennom tingene» og nå står på den andre siden av virkeligheten.
  - b. Vers 9-13: Forholdet mellom jeget og ting i virkeligheten
  - c. Vers 14-17: Forholdet mellom jeget og andre mennesker
  - d. Vers 18-25: Litt som starten, men denne gangen mer intenst – og nå er det stillheten på den andre siden, som roper – ikke lenger ropet om virkelighet.
- 4) **Ordvalg:** Ordvalget er med på å skape den intense stemningen av ensomhet og fremmedgjorthet. Ord som «syk», «stillhet», «uhelbredelig ensomhet», «sorg», «bitter forventning», «angst», «tomhetens tyngde», «tomhetens smerte», gjør noe med leseren. Ordene «tomhetens» og «ensomhet» gjentas flere ganger, noe som tyder på at det er viktig. Ordet «jeg» nevnes også 11 ganger i diktet.
- 5) **Kontraster:** Det ser ut til å være et skille her, mellom to typer virkelighet – eller så finnes det én virkelighet, men denne har to ulike sider. Den ene siden er den materielle virkeligheten – den verden vi lever i til daglig – den vi kan ta og føle på (gress, mennesker). Den andre siden er en dyp og personlig *indre* form for virkelighet. På denne siden er gresset «klokker av bitter forventning», og mennesket er bare «ensomhet og angst». Jeget hører ropet fra begge disse sidene – det virker som om han/hun føler at han/hun lever i grenselandet mellom de to typene virkelighet.
- 6) **Interessante spørsmål:** Hva er egentlig stillheten som jeget hører rope i slutten? «døden»? (som lokker til selvmord), «det religiøse»? meningsløsheten i verden? Galskapen? (husk at Hofmo var innlagt på psykiatrisk sykehus flere ganger i sitt liv) Her kan du tolke selv.

Det er også interessant å se at diktet har mye til felles med romantikken. Det er abstrakt, bruker interjeksjoner, handler i stor grad om en stemning/følelse, og tematiserer sammenhengen mellom ytre og indre virkelighet. Men stemningen her er mye mer dystre. Det virker ikke som om diktet hyller «det guddommelige». Alt er bare tomt.

- 7) **Modernistiske trekk i diktet:**
  - a. Handler om erfaringen av det å være menneske i en ny tid
  - b. En følelse av fremmedgjorthet preger diktet
  - c. Teksten bryter med tradisjonen og eksperimenterer med form. Diktet har ikke fast rim og rytme, noe som er med på å skape den tunge stemningen.
  - d. Det virker som om verden (virkeligheten) sees på som kaotisk, komplisert og litt uforståelig her

- e. Diktet er på mange måter litt «elitistisk». Det er ikke umiddelbart forståelig for folk som ikke er interesserte i litteratur. Hofmo vil at leseren skal ta seg tid til å lese mange ganger, og tenke.

Analyse av Gunvor Hofmos dikt «Fra en annen virkelighet» (1948)

(Skrevet som besvarelse av kortsvaroppgave på skriftlig eksamen)

Kortsvaroppgave

Svaret bør ikke være på mer enn cirka 250 ord.

Vedlegg:

Diktet «Fra en annen virkelighet» av Gunvor Hofmo

Skriv en tekst på ca. 250 ord, hvor du sier hva som er tema i diktet, og påpeker hva som gjør at dette diktet er modernistisk.

Kommentar:

Du skal skrive en sammenhengende tekst på ca. 250 ord. I svaret ditt skal du skrive om både form og innhold i diktet, men du kan legge ulik vekt på elementene. For å vise god kompetanse i faget bør du skrive på en presis og oversiktlig måte. Godt språk og hensiktsmessig struktur er viktig, også i kortsvaret.

Et skille mellom to verdener

I diktet "Fra en annen virkelighet" skrevet av Gunvor Hofmo, finner en flere eksempler på modernistiske tanker. Allerede helt innledningsvis kan det virke som at det lyriske jeget ikke føler noe kontakt med virkeligheten rundt seg. Følelsen av fremmedgjorthet og tanken om at verden er komplisert og uforståelig, preger diktet.

Ordvalget er med på å forsterke dette temaet. Ved å bruke dystre og negative ord som "tomhetens smerte", "sorg" og "angst" blir diktet mer intenst. Både "stillhet" og "ensomhet" nevnes flere ganger. Dette er kanskje hva det lyriske jeget sitter igjen med: ingen tilhørighet eller virkelighet, kun stillheten og sine egne tanker og erfaringer.

Det kan virke som om to virkeligheter beskrives i diktet – den materielle og den indre – og det lyriske jeget befinner seg midt mellom disse. Vi ser klare kontraster mellom disse to verdenene, og ordene som brukes er hverdagslige og høyverdige om hverandre. Dette er også typisk for mye modernisme.

Diktet er i tillegg elitistisk, abstrakt og har ikke noe bestemt rim- eller rytmemønster. Faktisk har Hofmos dikt mye til felles med poesi fra romantikken, siden det i stor grad beskriver en stemning eller følelse i abstrakte ordelag, men tonen her er mindre entusiastisk, og langt mer dystert.

Avslutningsvis, hører jeget stillheten både bruse og rope "fra dypere verdner enn denne". Kanskje er det den materielle verden som roper og beordrer jeget til å velge riktig virkelighet? Eller er det døden som kaller på sitt neste offer? Fremmedgjortheten som tema, tyder kanskje på det sistnevnte, og kan i tilfelle sees på som et resultat av jegets opplevelse av tomhet når det gjelder moderne, menneskelige erfaringer.

Kilde:

Hofmo, Gunvor: "Fra en annen virkelighet", fra *En annen virkelighet*, 1948

Analyse av Paal Brekkes dikt "Som i en kinosal"

fra *Det skjeve smil i rosa* (1965)

Motiv: Det lyriske jeget beskriver en forvirret opplevelse som minner om det å være i en kinosal uten å vite hvordan man skal oppføre seg. Etter en advarsel eller to, blir han kastet ut av salen, men kommer hele tiden inn i en ny sal som er akkurat lik. Han eller hun er fanget i en slags evig "loop".

Tema: Fremmedgjorthet i det moderne samfunnet? Det moderne samfunnets undertrykkende makt over enkeltindivider?

Oppbygning: 31 verselinjer, fordelt på to strofer, ikke fast rim og rytme. Strofe én beskriver opplevelsen av å være forvirret i en kinosal. I strofe to får vi fortalt at dette tydeligvis er noe det lyriske jeget har opplevd mange ganger før, men som han eller hun bare så vidt husker. Dette gjør kaosfølelsen enda større. Tre andre ting ved oppbygningen bidrar også til å skape en kaotisk følelse: 1) Det er brukt mye *versebinding* i diktet - linjer som bryter midt i en setning. 2) Diktet har bare to punktum (på unaturlige steder), men syv spørsmålstejn. 3) Syntaksen (setningsoppbyggingen) har brutt sammen. Mange av setningene henger ikke sammen: " skrek jeg ikke? trampet i/ jeg husker ikke, snubler bare oppover/ i trappetrin med tall som lyser/ grønt mot Exit (rødt)/ og redd."

Ordvalg: Kinosalen: En kinosal er mørk, luften er ofte innestengt, masse mennesker er samlet der, folk er passive - det finnes bestemte uskrevne regler for hvordan man skal oppføre seg der - det forventes for eksempel at man sitter pent og ser på, og ikke prater. Det er brudd på spillereglene å prøve å kommunisere med hverandre. **Hysj:** Å bli hysjet på er å bli dominert eller undertrykket på en måte. Dessuten er det ofte en ydmykende følelse. Ordet gjentas fem ganger. Dette kan vise til at det ikke er lov til å spørre om ting i dagens samfunn. Man skal oppføre seg som alle forventer, uten å stille spørsmål om hvorfor. Spørsmål blir slått ned på. Dette kan også leses politisk - som samfunnskritikk.

Virkemidler: Koffertene det lyriske jeget har med seg irriterer kontrolløren. Disse kan være en metafor for jegets "bagasje" - kanskje verdier han eller hun har med seg fra gammelt av, eller fra livet utenfor den moderne byen - for eksempel forventninger om at mennesker skal være knyttet til hverandre. Denne bagasjen, disse forventningene, har ingenting å gjøre i kinosalen (det moderne samfunnet). Kontrolløren som ser på jeget med et mysende blikk og skjermet lommelykt kan være en metafor for at man blir "holdt under oppsikt" på en diskret måte.

Modernistiske trekk i diktet: 1) Diktet tematiserer fremmedgjorthet og en spesiell erfaring av det å være menneske i en ny og moderne verden. 2) Kinosalen kan sees på som en metafor for samfunnet i en moderne storby, med en masse mennesker og lite kommunikasjon mellom dem. 3) Ikke fast rim og rytme i diktet (det eksperimenteres med form). 4) Det poetisk høyverdige og det lave blandes: ord som "kinosal" og "kofferter" er hverdagslige ord – ikke ord man vanligvis ser i poesi. Tonen er derimot alvorlig, tung og svært "poetisk". 5) Verden oppfattes som kaotisk og uforståelig. 6) Diktet ser ut til å henvende seg til en kulturell elite. Folk flest vil nok synes at dette diktet er vanskelig å få særlig mye ut av.

Analyse av Paal Brekkes ”Som i en kinosal”

(Skrevet som besvarelse av kortsvaroppgave)

Kortsvaroppgave

Svaret bør ikke være på mer enn cirka 250 ord.

Vedlegg:

Diktet ”Som i en kinosal” av Paal Brekke

Oppgave:

Skriv en tekst på ca. 250 ord, hvor du sier hva som er tema i diktet, og påpeker hva som gjør at dette diktet er modernistisk.

Kommentar:

Du skal skrive en sammenhengende tekst på ca. 250 ord. I svaret ditt skal du skrive om både form og innhold i diktet, men du kan legge ulik vekt på elementene. For å vise god kompetanse i faget bør du skrive på en presis og oversiktlig måte. Godt språk og hensiktsmessig struktur er viktig, også i kortsvaret.

Forvirrende fremmedgjorthet

Diktet ”Som i en kinosal” er skrevet av Paal Brekke og hentet fra samlingen *Det skjeve smil i rosa*, utgitt i 1965. Brekkes dikt tilhører perioden vi i dag kaller gullalderen i norsk modernisme fra 1945 til 1965. Denne epokens lyrikk er sterkt preget av følelsen av fremmedgjorthet og det å ikke forstå seg på samfunnet. Ofte er tekstene dystre, kaotiske og utilgjengelige ved første øyekast.

Diktets motiv er et lyrisk jeg som synes å ha forvirret seg inn i en kinosal uten å vite hva som vises på lerretet. Når han spør, blir han hysjet på, på en fiendtlig måte. Diktets tema er fremmedgjorthet i et nytt og uforståelig samfunn. Det virker rimelig å tenke at kinosalen er en metafor for det moderne samfunnet, og at når jeget kastes inn i en ny, identisk sal, så symboliserer dette kanskje dagene som går og går uten mening. Jeget har med seg ”kufferter”, noe som kan tyde på at han ikke hører hjemme der han befinner seg.

Typiske modernistiske trekk i diktet er blant annet at det tematiserer fremmedgjorthet og erfaringen av det å være menneske i en nytt samfunn. I tillegg er diktet skrevet på en elitistisk og utilgjengelig måte, som et resultat av at det eksperimenterer med form og innhold. Diktet har ikke fast rim eller rytme, og syntaksen i diktet har brutt sammen. Dette ser ut til å reflektere den følelse av kaos som det lyriske jeget opplever. Diktet blander dessuten en høypoetisk tone med hverdagslige ord som ”kufferter”, ”kinosal” og ”lommelykt”,

Som konklusjon kan man si at ”Som i en kinosal” tematiserer fremmedgjorthet i et nytt og moderne samfunn, og at det inneholder en rekke trekk som er typiske for modernismen som epoke.

Kildeliste

Brekke, Paal: ”Som i en kinosal”, fra *Det skjeve smil i rosa*, 1965

Analyse av Göran Palms nyenkle dikt "Havet"

Fra diktsamlingen *Världen ser dig* (1964) [diktet er på svensk]

Motiv: Det lyriske jeget står og ser på havet, og mye tyder at han eller hun har gledet seg til å se det. Nå, når det lyriske jeget står der, så virker det som om det å se havet ikke føles like fantastisk forventet. Det ser ut som alle bilder av havet (som i Louvre - et berømt kunstmuseum i Paris). Havet er blått og fint, men ikke så mye mer.

Tema: "Hvordan ting bare er det de er - enkelt og greit"? Havet blir ofte sett på som noe poetisk og stort. Det kan symbolisere evigheten (det er nesten uendelig stort), det kan symbolisere veien til en ny og ukjent verden, det kan symbolisere de skumle naturkreftene som mennesket skal overvinne, det kan symbolisere lengsel, og så videre. Likevel, egentlig er havet noe helt konkret, H₂O, noe vått og blått, som vi kan bade i eller titte på.

Kulturhistorisk sammenheng: I gullalderdikningen i Norge på 1950-tallet, og i Sverige på 1940-tallet var det vanlig med en alvorlig, dyster og høystemt tone. Man snakker om tapet av Gud, tapet av mening, og så videre. Havet i slike dikt representerer ofte noe stort og "metafysisk", som evigheten eller naturkreftene. I nyenkelheten, som Göran Palm er en del av, ser man havet rett og slett som noe helt konkret. Ordene "havet. Der är det/ Der är havet" tyder på at det lyriske jeget har tenkt masse på havet, og brukt fantasien til å bygge det opp til noe mer enn hva det egentlig er. Likevel, nå som han eller hun faktisk ser det, så er det noe utilfredsstillende ved det hele. Ordet "Jaha" tyder på dette. Havet er ikke en metafor. Det er noe blått som du kan titte på, akkurat som på bilder. Kanskje er det uendelig stort, men vi mennesker klarer ikke å ta dette innover oss. For oss er havet noe helt konkret, men vi er så vant til å tenke komplisert, at vi ofte glemmer akkurat det.

Oppbygning: Her er det kun seks verselinjer. Alle setningene slutter med et punktum. Skrivestilen er enkel med vilje. Legg merke til hvor ulikt dette er Brekkes "Som i en kinosal". Brekkes dikt består av 31 linjer, med bare to punktum, og hvor syntaksen skaper kaos. Göran Palm, Jan Erik Vold og de andre i nyenkelheten vil vekk fra denne kompliserte og tunge poesien.

Modernistiske trekk: 1) Eksperimentering med form, 2) eksperimentering med nye temaer 3) blanding av det høyverdige og det hverdagslige (havet er først noe høyverdige, og så noe ganske hverdagslig og banalt til slutt) 4) Diktet handler om erfaringen av det å være menneske - men nå om en helt konkret erfaring: Det at man forstår at ting bare er ting, selv noe så stort som havet 5) Diktet bryter med tradisjoner – både den gamle tradisjonen med fast rim og rytme, men også med den modernistiske tradisjonen frem til 1960-tallet.

Analyse av Jan Erik Volds dikt "Trikkeskinnediktet"

Fra diktsamlingen *Mor Godhjertas glade versjon. Ja* (1968)

Historisk plassering: Diktet er en del av *nyenkelheten*, som er opptatt av å se «det fantastiske i det hverdagslige». Diktet er lettfattelig, muntlig og humørfyllt – uten noe særlig bruk av «tunge virkemidler». Det handler om noe konkret – nemlig trikkeskinner

Motivet : Diktets jeg sier først at han har villet skrive et dikt om trikkeskinner, og at han prøvde å skrive det på en alvorlig, «poetisk» måte. Dette funket ikke. Det blir meningsløst å snakke om trikkeskinner som noe annet enn det det er – nemlig trikkeskinner (rett og slett). Det lyriske jeget ber heller leseren om å se på trikkeskinnene (som om du så på dem for første gang). De er ikke noe abstrakt og tungpoetisk, men noe helt konkret. Resten av diktet består av en masse minner fra barndommen til det lyriske jeget - som har å gjøre med trikkeskinner.

Tema: Enten

1. Trikkeskinner (rett og slett)? Eller
2. Diktingen selv: «Hvordan et dikt bør være»?

Poeng for de som går for sekseren: Ifølge *nyenkelhetens* «program», bør diktets tema her rett og slett være *trikkeskinner* (*nyenkelheten* skal jo handle om enkle og konkrete ting).

Likevel er diktet så ekstremt annerledes enn tidligere modernistiske dikt (for eksempel Rolf Jacobsen sine), at mange automatisk vil begynne å reflektere over *selve diktningens vesen*. *Hvordan bør et dikt egentlig være? Hva bør dikt egentlig handle om?*, og så videre.

Når et dikt handler om disse tingene, sier vi at det er *metapoetisk* (en tekst som handler om det å skrive tekst). Bruk gjerne dette ordet på eksamen hvis du husker det. Kanskje handler diktet rett og slett om at dikt bør være enkle? – eller kanskje ikke. Bestem selv hva du synes.

Formen : Ingen strofer, bare en stor «tekstsuppe» nesten. Fra verselinje fem har teksten en masse versebinding, og bare fire punktum i løpet av 27 linjer. Dette gir diktet et muntlig og uformelt preg (det blir ikke høypoetisk og alvorlig). Vi kan kanskje dele diktet inn i 5 deler:

1. Det lyriske jeget forteller om et mislykket forsøk på å lage et tradisjonelt modernistisk dikt om trikkeskinner i Rolf Jacobsen-stil
2. Oppfordring til leseren om å gå ut og faktisk se på trikkeskinnene
3. Trikkeskinner og femøringer
4. Trikkeskinner og sykling
5. Trikkeskinner og årstidene (våren)

Ordvalg: Vold bruker mange konkrete ord her, som vi sjelden forbinder med poesi: «Trikkeskinner», «trikk», «brostein», «femøringer», «engelske pennestykker», «ballongdekk», «brunt vann», «leire», «gras».

I tillegg finnes det en del «sosiolektord» i diktet - «gras» og «hue (hode), som kanskje også er med på å gjøre spraket mer uformelt og jordnært (mye av *nyenkelheten* handler jo om å ta poesien ned på

jorda). Det siste som gjør det jordnært er at konkrete stedsnavn nevnes (Adamstua, Sporveisgata, Theresesgate)

Det at nyenkelheten vil «ta poesien ned på jorda» er interessant. Husk at Rolf Jacobsens «Byens metafysikk» ender i himmelen med den blå sigarettøykens flagrende sjel som stiger mot «det evige liv». Vårt dikt her ender derimot bokstavelig talt på jorda, med leira som ligger mellom trikkeskinnene – og som skal bli til gras. Dikterens valg av ord spiller en viktig rolle når det gjelder å skape denne effekten.

Trikkeskinner er per definisjon *jordnære* (de ligger nedfelt i gaten). Husker du hva Rolf Jacobsens samling fra 1933 heter? Riktig: *Jord og jern*. Kanskje kan vi si at det først er her i Volds trikkeskinnedikt at det faktisk snakkes om jord og jern som noe konkret. I dette diktet er det ikke lenger snakk om byen og metafysikk, men om byen som noe ekte og jordnært, noe som finnes i hverdagen vår.

Virkemidler: Både Jacobsens «Byens metafysikk» og dette diktet tar opp hvordan det teknologiske (menneskeskapte ting) og det organiske (levende ting) samspiller i byen. Men mens Rolf Jacobsen bruker mange metaforer (som «menneskealper») og besjeler («gassledningenes syke hoste»), har Vold nesten ikke brukt noen språklige virkemidler i sitt dikt. I stedet har vi alle de nevnte, konkrete ordene.

Modernistiske trekk:

1. Eksperimentering med form (ikke noe fast rim- eller rytmemønster)
2. Handler om erfaringen av det å være menneske (dette er ikke samfunnskritikk)
3. Knyttet til storbyen
4. Blander ikke «det høye og det lave». Går faktisk enda lenger, og nøyer seg med kun «det lave/ upoetiske/ hverdagslige» – som likevel blir noe som det er interessant å skrive om.
5. Bryter med tradisjonen: Ikke bare med tradisjonell poesi, men også med den tunge, alvorspregede modernismen fra 1930- til 50-tallet. Konklusjon

Konklusjon: «Trikkeskinnediktet», fra samlingen *Mor Godhjertas glade versjon. Ja* (1968) er modernistisk, men på en ganske annerledes måte enn Rolf Jacobsens «Byens metafysikk». Mens Jacobsens dikt er tung og alvorlig, med masse språklige bilder, er Volds sitt dikt muntert og konkret, og bruker stort sett ord som gjør det jordnært. Det begge de to diktene har til felles er at begge handler om storbyen, om forholdet mellom tekniske og organiske ting, og om erfaringen av hvordan det er å være menneske i et storbymiljø. To modernistiske dikt som tar opp samme ting – på to helt ulike måter, altså.

Analyse av Håkon Øvreås dikt "Råd for diktningen"

Fra diktsamlingen *Avstanden mellom hus* (2008)

Tittelen: "Råd for diktningen" spiller på den norske oversettelsen av en 2000 år gammel romersk tekst, *Ars poetica* (egentlig: kunsten å dikte) av dikteren Horats, som levde på keiser Augustus' tid.

Motiv: Det lyriske jeget forteller om sin bestefar og bestemor som har to ulike råd om hva dikt skal være. Til slutt får jeget vite at hvis han eller hun følger rådene deres, kan han få gode stipender og en statue ved Meny i Hof kommune

Tema: Diktningen selv? Hva diktning bør være, og hvorfor man egentlig dikter? Mangelen på glød og ambisjoner hos postmoderne kunstnere? (de vet at det beste de kan håpe på er litt penger og lokal anerkjennelse).

Oppbygning: Frie vers (ikke rim og rytme). Diktet består av tre strofer. I de to første får vi råd om hva et dikt skal være. Språket er kunstnerisk, vanskelig og metaforisk. I den siste strofen tas det hele helt ned på jorden. Nå snakkes det om å få stipender av staten og en statue av en selv utenfor menybutikken i hjemkommunen.

Forklaring av strofene: Bestefaren i diktet står for et av to tradisjonelle syn på hva litteratur er: litteratur ta for seg verden rundt oss, og vise den frem og gjøre den tilgjengelig for oss. Den skal "røre rundt med en pinne/ i smeltevann om våren". Bestefaren går lange turer i naturen - han er et menneske som fokuserer *utover*, og lar seg inspirere av naturen (epler og ugler). Slik tenkning passer med mange av Wergelands dikt.

Bestemoren i andre strofe fokuserer *innover*. Hun står for et litteratursyn som mener at kunstneren bør fokusere på det som foregår i hans eller hennes egen, *indre* verden. Hun sitter på kjøkkenet og skriver - for et dikt må lages, heves, og stekes, som en bolledeig. Diktet skal skapes og modnes inni kunstneren, før det er "ferdig stekt" (Slik tenkte for eksempel Welhaven). Dette er de to rådene det unge lyriske jeget får med seg før han forlater dem og går ut i verden.

I siste strofe kommer en stor kontrast. Det viser seg nå at målet for alt dette pompøse pratet, det man kan oppnå med å dikte, egentlig er noe lite noe. Den unge kunstneren blir klar over dette allerede *før* han eller hun har begynt på sin karriere som dikter. Dette er typisk for vår "postmoderne tilstand". Vi som er unge i dag vet for mye allerede før vi starter. Derfor mangler vi skikkelige mål som vi kan tro på og hengi oss til. Det finnes ingen store prosjekter igjen. Det eneste vi kan håpe på er litt penger (stipender fra staten) og litt anerkjennelse (en liten byste utenfor Meny).

Til sammenligning hadde Horats – romeren som skrev den opprinnelige ”Råd for diktningen” – som mål at hans diktning skulle være ”et monument som var mer evigvarende en bronse”. Diktningen skulle sørge for evig liv - for at hans navn skulle leve lenger enn alle bygninger og alle sivilisasjoner (Google ”Horace Ode3.30 hvis du er interessert). Monumentet i Øvreås’ dikt fra 2008 er til sammenligning en statue utenfor Meny i Hof kommune. Denne komiske kontrasten gjør stemningen i diktets slutt ironisk. Denne ironiske stemningen er typisk for mye postmodernisme.

Modernistiske trekk i diktet: Frie vers (eksperimenterer med form), høye og lave elementer blandes, diktet er skrevet for en slags kulturell elite (folk som liker å lese denne typen dikt), og det hele handler på en måte om erfaringen av det å være menneske (spesifikt det å være dikter) i en ny og moderne verden.

Postmodernistiske trekk:

1. **Diktet bruker, og leker med, tradisjonen.** Horats er et meget kjent navn for folk som er interessert i litteratur. Øvreås kaller diktet sitt det samme som Horats’ mest kjente verk, og spiller på råd om diktning, men det hele blir bare komisk når man ser hvor små dikternes ambisjoner er i våre dager. I tillegg kan tonen i allitterasjonen (bokstavrimet) i verset: ”Følg disse rådene, og du vil leve godt i landet”, minne om ”Håvamål”. Likevel, dette er bare lek og spill.
2. **Diktet er metafiksjon** (et dikt som handler om det å dikte). Typisk for mye postmodernisme er at filmer egentlig handler om det å lage film, eller at dikt handler om det å dikte, og så videre. Dette diktet refererer i de to første strofene til to forskjellige syn på hva diktning skal være, som forfattere har diskutert i århundrer. I den tredje strofen kommer diktet med sitt eget syn på diktningen våre dager.
3. **Diktet viser et lyrisk jeg som har mistet troen på ”de store fortellingene”.** Når du som ung vet at alt du kan håpe på er noen stipender og en liten byste i Hof kommune, så er du langt unna romeren Horats som mente at diktningen ville gi ham evig liv. Man merker en ironisk og flat ”whatever-tone” i slutten av diktet, og denne er typisk for postmodernismen. Jeg ser ikke ut til å være *fortvilet* over å ha mistet troen på noe stort, men han eller hun er heller ikke entusiastisk over å ha funnet ut hvordan ting egentlig er.